

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul V, nr. 2, decembrie 2023
Volume V, issue 2, december 2023
Volume V, no. 2, décembre 2023**

Iași
Editura PIM, 2023

PRINCIPALELE ÎNTRUNIRI INTERNAȚIONALE CONSACRATE PĂCII, SECURITĂȚII ȘI DEZARMĂRII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

*

THE MAIN INTERNATIONAL MEETINGS DEDICATED TO PEACE, SECURITY AND DISARMAMENT IN THE INTERWAR PERIOD

*

LES PRINCIPALES RÉUNIONS INTERNATIONALES DÉDIÉES À LA PAIX, À LA SÉCURITÉ ET AU DÉSARMEMENT DANS L'ENTRE-DEUX-GUERRES

Pr. Prof. Marius-Emanuel SANDU¹

Rezumat: Problema dezarmării cu corolarul ei – definirea agresorului – a prezentat o importanță deosebită pentru diplomația europeană și a fost dezbătută la numeroase întruniri internaționale. Nu se atinseseră flăcările primului război mondial și au prins contur diferite variante de organizare a relațiilor internaționale postbelice, în cadrul cărora problema dezarmării și-a găsit o reflectare vie. În noile condiții izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale este iminentă prin ocuparea Poloniei, iar pentru întreaga omenire va urma o perioadă de mari suferințe și jertfe.

Cuvinte cheie: perioada interbelică, dezarmare, Societatea Națiunilor, Pactul Briand-Kellogg, Acordul Naval Anglo-German

*

Abstract: The issue of disarmament with its corollary – the definition of the aggressor – has been of particular importance for European diplomacy and has been debated at numerous international meetings. The flames of the First World War had not yet touched, and different variants of the organization of post-war international relations took shape, within which the issue of disarmament found a vivid reflection. In the new conditions, the outbreak of the second world conflagration is imminent through the occupation of Poland, and for all mankind a period of great suffering and sacrifice will follow.

Keywords: interwar period, demilitarization, League of Nations, Briand-Kellogg Pact, Anglo-German Naval Agreement

*

Résumé: La question du désarmement et son corollaire – la définition de l'agresseur – revêtent une importance particulière pour la diplomatie européenne et ont été débattus lors de nombreuses rencontres internationales. Les flammes de la Première Guerre mondiale ne s'étaient pas encore éteintes et différentes variantes de l'organisation des relations internationales d'après-guerre ont pris

¹ Profesor la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț. emmy_sandu@yahoo.com

forme, dans lesquelles la question du désarmement a trouvé un reflet vif. Dans les nouvelles conditions, le déclenchement de la deuxième conflagration mondiale est imminente du fait de l'occupation de la Pologne, et pour toute l'humanité s'ensuivra une période de grandes souffrances et de grands sacrifices.

Mots-clés : entre-deux-guerres, démilitarisation, Société des Nations, Pacte Briand-Kellogg, Accord naval anglo-allemand

Problema dezarmării cu corolarul ei – definirea agresorului – a prezentat o importanță deosebită pentru diplomația europeană și a fost dezbătută la numeroase întruniri internaționale. Nu se atinseseră flăcările primului război mondial și au prins contur diferite variante de organizare a relațiilor internaționale postbelice, în cadrul cărora problema dezarmării și-a găsit o reflectare vie.

La 8 ianuarie 1918, președintele S.U.A., Wilson, în Proclamația celor 14 puncte asupra „organizării păcii”, flutura în fața opiniei publice iluzia cu privire la „generații advocate că armamentele vor fi reduse până la ultima limită, compatibilă cu securitatea internă”.² Tratatul de pace au prevăzut o reducere generală a armamentelor, pentru care dezarmarea impusă Germaniei și celorlalte state învinse reprezintă o acțiune premergătoare.

Articolul 8 din Pactul Societății Națiunilor prevedea: „Membrii Societății recunosc că menținerea păcii cere reducerea armamentelor naționale la minimum compatibil cu securitatea națională și cu executarea obligațiilor internaționale impuse de o acțiune comună. Consiliul ținând seama de situația geografică și de condițiile specifice ale fiecărui stat prepare planurile acestei reduceri, în vederea examenului și a deciziei diferitelor guverne. Aceste planuri trebuie să formeze obiectul unui nou examen și, dacă este locul, a unei revizuirii la fiecare 10 ani cel puțin. După adoptarea lui de către diferite guverne, limita armamentelor astfel fixate nu poate să fie depășită fără consimțământul consiliului. Considerând că fabricarea private de muniții și de material de război, ridică grave obiecțiuni, membrii Societății însărcinează Consiliul de a aviza la măsurile proprii spre a-i Evita supărătoarele efete, ținând seama de nevoile membrilor Societății care nu pot fabrica munițiile și materialul de război necesare siguranței lor. Membrii Societății se angajează a schimba, în modul cel mai sincer și mai complet, toate informațiile relative la scara înarmărilor lor, la programele lor militare, navale și aeriene și la condițiile acelorora dintre industriile lor care sunt susceptibile de a fi utilizate pentru război”.³

Un mare obstacol în realizarea acestui deziderat la constituit retragerea Statele Unite din Societatea Națiunilor, iar prin absența sa de la discutarea problemelor dezarmării nu s-a mai acordat importanța cuvenită acestei probleme.

² Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971, p. 21.

³ Marcel Știrban, *Politica externă a României în anii 1919-1939. Note de curs și documente*, vol. I-II, Cluj-Napoca, 1994, p.176.

În primii ani după război, nu s-au obținut rezultate în direcția dezarmării datorită contradicțiilor dintre marile puteri. Lunga controversă internațională începută în anul 1922 și desfășurată în jurul unei alternative de principii, anume dacă securitatea trebuie să preceadă dezarmarea sau invers, a complicat și târânat ani în șir negocierile axate pe problemele respective. În spatele acestei controverse se ascundeau rivalitățile franco-engleze, Anglia urmând clasică politică a „echilibrului de forță” pe continent, ce viza îngrădirea puterii și a influenței franceze, iar Franța aspirând la un rol preponderant în Europa.⁴

Problema dezarmării a fost dezbătută în cadrul Conferinței de la Geneva din aprilie – mai 1922. Printre chestiunile ridicate în declarația făcută la Conferința de la Geneva de către delegația sovietică condusă de G.V. Cicerin, se află și aceea a unei reduceri generale a înarmărilor concomitant cu interzicerea complete a folosirii gazelor toxice, a războiului aerian și a altor mijloace de distrugere, în special a mijloacelor îndreptate împotriva populațiilor civile.

În toamna anului 1922, Adunarea Societății Națiunilor a votat „Rezoluția XIV” în care era precizată interdependența națiunilor de Securitate și dezarmare. Doi ani mai târziu, mai exact în octombrie 1924, juristul grec N. Politis a prezentat Adunării „Raportul privind chestiunile arbitrajului, securității și reducerii armamentelor” în care se încerca să se rezolve problemele păcii, securității și dezarmării. Acest document avea limite încât la eliberarea lui nu participaseră două mari state ca U.R.S.S. și SUA, nu era definite agresiunea, nu era delimitat războiul agresiv de cel de apărare.⁵

La 2 octombrie 1924, Adunarea Societății Națiunilor unite a adoptat „Protocolul pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale” care a rămas cunoscut sub denumirea de „Protocolul de la Geneva” și care dădea satisfacția tezei franceze referitoare la primordialitatea securității asupra dezarmării. Conform protocolului, statele semnatare se angajau să participe la o conferință internațională pentru reducerea armamentelor.

În anul 1925 Adunarea Societății Națiunilor a invitatat Consiliul să i-a în considerare organizarea unei conferințe mondiale de dezarmare. A fost creat un comitet de studii prezidat de Paul Bancour și s-a constituit Comisia pregătitoare a conferinței dezarmării. Și de această dată au ieșit la iveală contradicțiile franco-engleze și de acest lucru au profitat militarismul german care a reînviat și forțele revizioniste.⁶

Comisia pregătitoare a conferinței dezarmării și-a început activitatea în anul 1926 și era deschisă participării tuturor statelor. Au participat 26 de țări și au fost reafirmate tezele și concepțiile asupra dezarmării formulate în anii precedenți. Un proiect ce viza dezarmarea imediată și generală a fost propusă și prezentată de Litvinov, reprezentantul U.R.S.S., în noiembrie 1927, însă fără succes, proiectul fiind respins. În februarie 1928 a propus o soluție nouă: dezarmarea parțială, progresivă și

⁴ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p.23.

⁵ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, Editura Academiei, 1988, p. 113-116.

⁶ *Ibidem.*

proporțională conform căreia țările mari își reduceau armamentele cu jumătate, cele mijlocii cu o treime iar cele mici cu un sfert.⁷

Comisia pregătitoare a conferinței dezarmării și-a încheiat lucrările în anul 1930, adoptând un proiect de convenție în vederea diminuării mijloacelor tehnice de luptă. Nu au fost fixate cifrele reducerii ci doar cadrul general în care se pune problema. Proiectul a fost inspirat de teza franceză cu privire la dezarmare și a menținut prevederile cu caracter militar din tratatele de pace privind statele învinse, fiind întâmpinat cu rezerve de către Germania.

Conferința dezarmării s-a deschis la 2 februarie 1932 la Geneva sub egida Societății Națiunilor. La conferință au fost invitate 64 de țări, participând 60 și s-au desfășurat sub președinția lui Arthur Henderson din Anglia. Au fost analizate mai multe proiecte, prezentate în special de marile puteri.⁸

Pe parcursul dezbaterilor au prins contur trei tendințe: dezarmarea generală și totală – prezentată de U.R.S.S., dezarmarea subordonată societății colective – prezentată de Franța, dezarmarea tuturor statelor la nivelul impus țărilor perdante în primul Război Mondial prezentată de Germania.

Lucrările conferinței dezarmării se târăgănu și se îndreptau spre impas iar diversele propuneri și inițiative erau înmormântate în diverse comisii, comitete și subcomitete.

Paralel cu discuțiile controversate în problema dezarmării, cursa înarmărilor crește, neîncrederea și încordarea își pun tot mai mult amprente asupra relațiilor internaționale.

Conferința dezarmării și-a reluat lucrările în septembrie 1932. Ea a avut de examinat, succesiv, o nouă propunere franceză – planul Herryot – Bancour, prezentat la 14 noiembrie și una britanică – planul MacDonald prezentat la 16 martie 1933. În timp ce planul francez reafirmă principiul că în materie de dezarmare și în materie de Securitate progresele trebuie să fie paralele, planul englez trimitea chestiunile de Securitate Comisiei politice a Conferinței dezarmării și unei Comisii europene, rezervând Biroul Conferinței toate problemele complete privind dezarmarea propriuzisă.⁹

La 22 iunie 1932, delatul SUA, Gibson, a făcut cunoscut planul Hoover. Președintele SUA, Hoover din considerentele electorale intervine pentru a-și asigura succesul în alegerile prezidențiale și prezintă planul ce-I poartă numele în care a cerut să I se explice mecanic reducerea efectivelor.

În acest timp, puterile occidentale recunosc egalitatea în drepturi în materie de înarmări pentru statele dezarmate în virtutea tratatelor de pace. La 11 decembrie 1932 reprezentanții Angliei, Franței, Italiei, Germaniei și SUA, au adoptat la Geneva în afara Conferinței dezarmării o rezoluție, primul punct stabilind faptul că unul din

⁷ Gheorghe Matei, *op. cit.*, p. 63.

⁸ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 120.

⁹ *Ibidem*, p. 89.

scopurile Conferinței dezarmării este de a se acorda puterilor dezarmate în virtutea tratatelor, egalitatea în drepturi, într-un regim care ar comporta pentru toate națiunile securitatea.¹⁰

Instituirea dictaturii hitleriste în Germania a adus după sine o serie de repercusiuni negative pentru evoluția ansamblului situației internaționale. În fața negociatorilor de la Geneva se conturează tot mai amenințător spectrul înarmării febrile a Germaniei.

La 14 octombrie 1933, Germania hitleristă s-a retras din Conferința dezarmării și a părăsit Societatea Națiunilor. Ca urmare a unei analize mrticuloase a lucrărilor Conferinței dezarmării, Winston Churchill afirmă: „În definitiv ce am obținut noi? N-am obținut dezarmarea. Germania s-a reînarmat. Reînarmarea Germaniei, iată rezultatul monstrous al acestui imens efort.”¹¹

În locul dezarmării care făcuse obiectul atâtor discuții și eforturi și era imperios cerută de opinia publică mondială, contradicțiile dintre marile puteri au dus la accelerarea cursei înarmărilor.

Necesitatea precizării națiunii de agresor s-a resimțit tot mai mult după primul război mondial sub puternica presiune a opiniei publice. A II-a Comisie a Adunării Societății Națiunilor a elaborat un proiect de tratat de asisitență reciprocă, pe care Adunarea a hotărât la 29 septembrie 1923 să-l comunice guvernelor. Proiectul a fost însă abandonat, neajungându-se la o soluție unanim acceptabilă. În același sens a fost adoptat Protocolul de la Geneva, din 2 octombrie 1924 părăsit și el în cursul anului următor. Problema respective a fost reluată prin Acordul de Locarno din 16 octombrie 1925, pe care Adunarea Societăților Națiunilor l-a recomandat spre extensiune asupra altor regiuni ale lumii, printr-o rezoluție din 25 septembrie 1926. Dar și această tenativă, precum și altele au rămas fără rezultat.¹²

Renăscând noi speranțe, Pactul Briand-Kellogg ridica totodată serioase îndatoriri: precizarea agresiunii și implicit a legitimei apărări. Legitima apărare era cunoscută de Tratatul de la Paris a cărui anteproiect de guvernul francez specifica interzicerea doar a războiului de agresiune și rezervarea, ca atare, a dreptului de legitimă apărare.¹³

În asemenea condiții s-a pus problema cum trebuie definit agresorul, mai ales în timpul pregătirii și în cursul dezbaterii planurilor de dezarmare, supuse Conferinței pentru reducerea și limitarea armamentelor.

Proiectele de convenție francez și englez supuse Conferinței dezarmării, se inspirau din Pactul de la Paris, care în acea perioadă era singurul instrument de abolire a instituției războiului aproape universal acceptat.¹⁴

¹⁰ Colin S. Grey, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Iași, 2010, p.132.

¹¹ Paul Johnson, *O Istorie a lumii moderne*, București, Humanitas, 200, p. 56.

¹² Mihai Iacobescu, *op.cit.*, p. 44.

¹³ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 81.

¹⁴ *Ibidem*, p. 82.

Un proiect clar de definire a agresorului a supus în fața Comisiei generale a Conferinței dezarmării, la 6 februarie 1933, delegația Uniunii Sovietice.

Primul paragraf al acestui proiect prevedea că urma a fi agresor într-un conflict internațional, statul care ar săvârși una dintre acțiunile următoare:

- Declarație de război unei altei țări;
- Invazie cu armata proprie, chiar fără declarație de război a teritoriului altui stat;
- Bombardarea teritoriului altui stat sau atacarea conștientă a navelor și avioanelor acestora cu forte terestre, navale sau aeriene;
- Debarcarea de forte terestre, navale sau aeriene, sau introducerea lor în hotarele unui alt stat fără autorizația guvernului aceluși stat, sau violarea condițiilor unui asemenea autorizații în deosebi în privința duratei sau extinderii regiunii de ședere a lor;
- Instituirea blocadei navale a coastelor și porturilor unui alt stat.

Al doilea paragraf al proiectului respective avea ca scop de a exclude justificările posibile ale războiului. Aceasta stipula că nici un considerent de ordin politic, strategic sau economic nu poate servi de justificare a agresivității prevăzute de primul paragraf.

Al treilea paragraf tindea să delimiteze drepturile unui stat amenințând prin mobilizarea din partea altui stat, la frontierele sale.

Proiectul sovietic de definire a agresorului a fost dezbătut inițial în Comisia politică a Conferinței dezarmării, la 10 martie 1933. A adoptat o poziție favorabilă față de proiect, reprezentanții Chinei și Franței, iar reprezentanții Angliei, SUA și Italiei și-au manifestat rezerve. Propunerea sovietică de definire a agresorului a fost trimisă spre examinare detaliată Comitetului pentru chestiunile de Securitate. Raportul întocmit de acest comitet a reluat, în esență, proiectul sovietic, modificând criteriul al cincilea de definire a agresorului: „sprijinul dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua pe propriul său teritoriu măsurile în puterea lui, pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție.”¹⁵

Raportul asupra definiției agresorului a fost discutat în Comisia generală a Conferinței dezarmării în zilele de 24 – 30 mai 1933. Cu acest prilej s-au confruntat din nou diferite concepții și poziții. Au avut o atitudine ostilă: Anglia, Italia, Ungaria și Bulgaria, iar țările din Mica Înțelegere, respectiv Franța și Spania au susținut proiectul de definire a agresorului.

Prima convenție de definire a agresorului a fost iscălită la data 3 iulie 1933, de reprezentanții Uniunii Sovietice, României, Poloniei, Estoniei, Letoniei, Turciei, Iranului și Afganistanului. O alta, cu text asemănător, a fost semnată la 4 iulie 1933 de reprezentanții, Uniunii Sovietice, Micii Înțelegeri și Turciei.¹⁶

¹⁵ Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantin, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947)*, București, Monitorul Oficial R.A., 2011, p. 328.

¹⁶ *Ibidem*.

Prefața documentului de definire a agresorului proclama o serie de principii de importanță fundamentală pentru menținerea păcii și statornicia unor relații sănătoase între țări.

El descria că „toate statele au în mod egal dreptul la independență, Securitate, apărarea teritoriului și libera dezvoltare a instituțiilor lor”.¹⁷

Având ca punct de plecare măsurile Pactului Briand- Kellogg, care nu acceptau niciun fel de agresiune, preambului Convenției pentru definirea agresorului scotea în evidență necesitatea ca, în interesul securității generale, între țările semnatare, să se stabilească „reguli precise definind agresiunea, în așteptarea ca acestea să devină universal”.¹⁸

În continuare articolele Convenției enumerau criteriile de definire a agresorului, astfel cum ele se conturează pe baza propunerii sovietice, în forul amintit al Conferinței dezarmării.

Documentul semnat în zilele de 3 - 4 iunie 1933 la Londra enunța pentru țările părtașe o obligație de neagresiune continuă. El era deschis adeziunii tuturor statelor.

Cu toate acestea, acordul de definire a agresorului nu a depășit sfera Europei Orientale și Orientului Apropiat și Mijlociu.

Atitudinea refractară a unor mari puteri a împiedicat îndeplinirea năzuinței ce se manifestă ape un plan larg spre universalitatea tratatului respectiv.

În pofida acestor limite, istoria consemnează importanța convenției de definire a agresorului.

În etapa respectivă, ea a contribuit la instaurarea unui climat de pace și Securitate într-o întinsă regiune a lumii, precum și la o anumită îmbunătățire a situației pe plan mondial, atunci când Conferința de dezarmare lucrează ani de zile și nu a ajuns la niciun rezultat, iar marile puteri urmăreau realizarea propriilor interese.

Ascensiunea fascismului în Europa, marcată prin venirea la putere a hitleriștilor în Germania – ianuarie 1933, a impulsionat tentativele revizioniste, fapt care a pus cu deosebită acuitate problema securității și independenței popoarelor europene.

Coalizarea celor patru mari puteri capitaliste prin pactul de la Roma - iunie 1933 – a avut drept urmare apropierea statelor din estul și sud-estul Europei de U.R.S.S.

Ieșirea Germaniei hitleriste din Liga Națiunilor – octombrie 1933 – politica de concesiuni față de aceasta a marilor puteri apusene, pregătirile militare care luau amploare în Germania, Italia, Anglia, Franța, punând în pericol independența statelor mici, au determinat, în toamna anului 1933 și la începutul anului 1934 o și mai vie activitate diplomatică și politică în sud-estul Europei în vederea realizării unei alianțe a statelor care să asigure securitatea și pacea în această parte a lumii împotriva

¹⁷ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 97.

¹⁸ *Ibidem*.

agresiunilor fasciste; aveau să prindă contur vechi și mult discutate formule de organizare și cooperare interbalcanică.

Guvernul celui de-al III-lea Reich nu vedea cu ochi buni constituirea unei alianțe politice și militare în Balcani și începe să acționeze asupra unor guverne, pentru a le determina să abandoneze astfel de planuri de colaborare.

În pofida uneltirilor statelor fasciste, a rivalităților marilor puteri occidentale pentru supremație pe continent, interesele vitale ale popoarelor balcanice de apărare a propriei lor securități au prevalat, determinând realizarea Înțelegerii Balcanice.¹⁹

Crearea Înțelegerii Balcanice la 9 februarie 1934 a constituit un pas important pe drumul pentru menținerea păcii și apărarea securității popoarelor din sud – estul Europei, ridicându-se „împotriva campaniei revizioniste și oricărui Drand Nach Osten”.²⁰

În anul 1935, situația din Europa se agravează din cauza denunțării a clauzelor Tratatului de la Versailles de către Germania, din martie 1935.

O lună mai târziu, în același an s-a deschis la Stresa conferința celor mari puteri occidentale – Anglia, Franța și Italia, ale cărei lucrări au fost monitorizate îndeaproape de țările europene ce sperau într-o condamnare a Germaniei hitleriste. Însă rezoluția adoptată nu a dat nici o satisfacție popoarelor. Reprezentanții celor trei guverne au constatat cu părere de rău că „metoda desfacerii unilaterale adoptată de guvernul german într-un moment când demersurile erau în curs de aducere înaintea un aranjament liber negociat în chestia înarmărilor... pe de altă parte mărimea programului german de reînarmare, așa cum a fost anunțat – program a cărui împlinire e destul de înaintată – răpit orice valoare prevederilor cantitative pe care se întemeiaseră, până acum eforturile urmărite pentru dezarmare și, în același timp, a zdruncinat speranțele care inspiraseră aceste eforturi”.²¹

Era numai o condamnare formală a încălcării tratatelor de pace de către Germania fără măsuri de sancționare. De altfel, în zilele de 15 – 17 aprilie 1935 Societatea Națiunilor a adoptat o rezoluție propusă de delegațiile Franței, Angliei și Italiei, prin care se condamnă gestul Germaniei în termeni care arătau de fapt poziția conciliantă a celor trei mari puteri. Consiliul s-a mulțumit să declare că „ Germania a lipsit de la îndeplinirea ce o au toți membrii comunității internaționale de a respecta obligațiile ce și-au luat și condamnă orice lepădare unilaterală de obligații Internaționale”.²²

A fost însărcinat un comitet care să precizeze, în deosebi, măsurile economice și financiare ca ar fi putu fi aplicate în cazul când, un alt stat ar încălca obligațiile

¹⁹ Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică. Momente și Semnificații de Istorie Diplomatică*, București, Editura Politică, 1968, p. 46.

²⁰ <http://ionutcojocaru.ro/2013/11/02/rolul-si-locul-intelegerii-balcanice-in-spatiul-european-negocieri-cooperarea-romano-turca/> (03.05.2020).

²¹ Nicolae Dașcovici, *Interesele și dreptul României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936; op.cit., p. 478.

²² *Ibidem*, p. 493.

internaționale. Prevederile acestei rezoluții arătau că Societatea Națiunilor nu era capabilă să pună capăt cursei înarmărilor și acțiunilor agresive ale statelor revizioniste.

Rezoluția adoptată de Adunarea Societății Națiunilor oglindea contradicțiile existente între marile puteri occidentale, precum și interesele lor diferite, situație ce a facilitat cursa înarmărilor și politica agresivă a statelor fasciste. Deși nu atingea politica militară a Germaniei naziste, guvernul hitlerist a protestat vehement, făcând cunoscut Consiliul Societății Națiunilor că „respinge rezoluția adoptată la 17 aprilie de Adunarea Societății Națiunilor de la Geneva”.²³

În 1935, politica pentru securitatea colectivă a fost zdruncinată serios: la 18 iulie 1935 a fost semnat la Londra „Acordul Naval Anglo-German”. Acesta a fost actul cu ajutorul căruia guvernul englez a desfășurat firavul „front” de la Stressa, prin care Franța și Italia intenționau să zădărnicească pericolul reprezentat de Germania. Pactul naval anglo-german a avantajat în mod direct politica de înarmare a Germaniei naziste, de afirmare a revizionalismului.

La debutul anului 1936, situația internațională era marcată în continuare de rezultatele conflictului italo – abisinian și reînarmarea Germaniei.

Încălcarea tratatului de la Locarno la 7 martie 1936 de către Germania, găsit frontul de la Stressa destrămat, iar statele semnatare învrăjbite. Ca urmare a acestei grave lovituri date de Germania politicii de securitate colectivă, statele mici și mijlocii din Europa care își sprijineau securitatea și independența pe tratatele și alianțele puse sub egida Ligii Națiunilor și pe forța militară a Franței au pierdut tot mai mult încrederea în capacitatea forumului de la Geneva, orientându-se către mijloace și metode proprii pentru apărarea independenței și integrității lor teritoriale.²⁴

Criza Societății Națiunilor s-a accentuat încontinuu. Neîncrederea micilor state în politica celor mari puteri occidentale a crescut. Austria nu mai avea încredere în marile puteri care îi garantaseră independența împotriva Germaniei naziste.

Apropierea italo-germană, precum și divergențele franco – italiene îngrijorau guvernul austriac. Încă în aprilie 1936 Mussolini afirmaseră că va vedea favorabil o înțelegere germano – austriacă. În această situație Hitler a forțat mâna lui Schuschnigg și astfel, la 11 iunie 1936 a fost semnat acordul austro –german, care era un prim pas spre Anschluss.²⁵

„Mussolini și Hitler și-au dat mâna, fascismul italian și german încurajat de slăbiciunea Ligii Națiunilor și de șovăielile guvernelor burgheze din Anglia și Franța au devenit și mai agresoare.”²⁶

²³ *Ibidem*, p. 474.

²⁴ Dumitru Tutu, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1919-1933*, București, Editura militară, 1971, p.132.

²⁵ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, Editura Academiei, 1988, p.86.

²⁶ Richard Cavendish, *Hitler and Mussolini meet in Rome*, în „History Today”, vol. 58, nr. 5, 2008, p. 121.

Și în anul 1937, când statele agresoare Germania, Italia și Japonia se aflau în plină ofensivă, Anglia, urmată ulterior de Franța prin politica lor consiliatoare, au dus la agravarea situației internaționale.

Anexarea Austriei la Germania, în martie 1938, a fost printre primele realizări ale politicii hitleriste de expansiune spre centrul și sud – estul Europei. Ocuparea Austriei înlesnea celui de al treilea Reich accesul la sursele de materii prime din centrul și sud-estul continentului, obținerea controlului asupra traficului dunărean. În același timp, Anschluss – ul a mărit primejdia contropirii Cehoslovaciei, agravând situația internațională a celorlalte țări din această parte a Europei.

Prima decadă a lunii septembrie 1938 a adus o accentuare puternică a încordării relațiilor internaționale, creșterea pericolului amputării Cehoslovaciei în favoarea celui de al treilea Reich. Chamberlain și Daladier au trecut la „rezolvarea” definitivă a „problemei Cehoslovace” prin tratative directe cu Hitler la Berchtesgaden.

La 29 septembrie, nesocotind drepturile poporului cehoslovac amestecându-se în treburile sale interne, Germania, Italia, Anglia și Franța au transformat Cehoslovacia în moneda de schimb „a păcii” în Europa. Pactul de la Munchen a dus la detărămarea micii înțelegeri, a însemnat îngustarea substanțială a posibilităților de a foslosi sistemul de alianțe pentru sprijinirea securității. În zorii zilei de 15 martie 1939, trupele germane a început agresiunea în Boemia și Moravia, iar la ora 9 dimineața, primile unități motorizate naziste au intrat în orașul Praga.

Reclamând „Drepturi” discreționare în Europa, tinzând să elimine orice amestec a puterilor occidentale, cel de-al treilea Reich a înlăturat în martie 1939 bariera „Legalității” muncheneze iar contropirea Cehoslovaciei a demonstrat falimentul politicii de „înțelegere” cu Hitler al formulei „directoratului în patru asupra Europei”.²⁷

În noile condiții izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale este iminentă prin ocuparea Poloniei, iar pentru întreaga omenire va urma o perioadă de mari suferințe și jertfe.

Bibliografie selectivă

- Buzatu, Gheorghe, *România și Marile Puteri 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Cavendish, Richard, *Hitler and Mussolini meet in Rome*, în „History Today”, vol. 58, nr. 5, 2008.
- Dașcovici, Nicolae, *Interesele și dreptul Romdniei în texte de drept internațional public*, Iași, 1936.
- Giurescu, Dinu C., Dinu, Rudolf, Constantin, Laurențiu, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862-1947)*, București, Monitorul Oficial R.A., 2011.

²⁷ Gheorghe Buzatu, *România și Marile Puteri 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 21-55.

Grey, Colin S., *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Iași, 2010.

Iacobescu, Mihai, *România și Societatea Națiunilor. 1919-1929*, București, Editura Academiei, 1988.

Johnson, Paul, *O Istorie a lumii moderne*, București, Humanitas, 2000.

Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României(1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971.

Popișteanu, Cristian, *România și Antanta Balcanică. Momente și Semnificații de Istorie Diplomatică*, București, Editura Politică, 1968.

Știrban, Marcel, *Politica externă a României în anii 1919-1939. Note de curs și documente*, vol. I-II, Cluj-Napoca, 1994.

Tutu, Dumitru, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1919-1933*, București, Editura militară, 1971.

<http://ionutcojocar.ro/2013/11/02/rolul-si-locul-intelegerii-balcanice-in-spatiul-european-negocieri-cooperarea-romano-turca/> (03.05.2020).